

Bærekraftig norsk matproduksjon

Stortingsmeldinga om landbruks- og matpolitikken, gir landbruket i oppdrag å øke matproduksjonen i takt med en voksende befolkning. Naturressursene skal utnytted og produksjon skal drives over hele landet. Meldinga signaliserer en tydeligere regionalisering og todeling i landbrukspolitikken. Samtidig er det politiske målsettinger om et mer klimavennlig jordbruk. Stortinget har vedtatt en reduksjon av klimagassutslippene fra matproduksjon tilsvarende 20 % av sektorens utslipp i dag. Det kan forventes at klimaaspektet får økt betydning for legitimitetsbyggingen for norsk mat framover.

Er det mulig å tilpasse norsk matproduksjon for å nå alle målene for jordbruket?

Planteproduksjon er en kilde til utslipp av lystgass og CO₂. Kornproduksjon gir generelt stor omdanning av organisk materiale, og frigjør klimagasser, mens engarealer binder karbon og utgjør et betydelig karbonlager. Drøvtyggere, som sau og storfe, omdanner gras til menneskemat, og står for en vesentlig del av klimagassutslippene gjennom metanutslipp fra fordøyelse og lystgasstap fra husdyrgjødsel. Antall drøvtyggende dyr er viktig for omfanget, og effektiv produksjon på færrest mulig dyr, gir minst utslipp per produsert enhet. Hvilke konsekvenser har dette for hvordan vi bør drive norsk matproduksjon?

Vi tar her utgangspunkt i Trøndelag og produksjon av melk- og storfekjøtt. Trøndelag er et Norge i miniatyr, med noen svært gode jordbruksområder, til dels godt egnet for matkornproduksjon. I tillegg har vi store arealer ved kysten, i innlandet og oppover dalførene, hvor dyrkningsalternativet kun er eng til beite og dyrefôr. Den beste dyrkajorda finner vi nært inntil befolkningssentrene. Melkeproduksjon er den dominerende produksjonen, og utgjør ca 60 % av direkte verdiskaping og sysselsetting fra jordbruk. Total melkemengde i Trøndelag er stabil, mens antall produsenter reduseres og volumet per enhet øker kraftig. Omsettelige melkekvoter og en teknologisk revolusjon, hvor melkeroboten etter hvert blir allemannseie, har bidratt sterkt til dette.

Teknologisk utvikling, økonomi, den generelle samfunnsutviklingen og landbruks- og matpolitikken, er de sentrale driverne i utviklingen av norsk landbruk. I dag er resultatet av disse faktorenes påvirkning en næring med store strukturendringer i retning større driftsenheter. Strukturutjevningen i norsk landbrukspolitikk betyr at det gis større tilskudd for de første produserte enhetene, sammenlignet med de siste. Før innføringen av omsettelige kvoter tidlig på 2000-tallet, var det for en middels stor melkeprodusent bedriftsøkonomisk riktig å produsere melkevolumet med moderat melkeytelse per ku. Strukturtilskuddene bidro til å gjøre denne tilpassingen riktig. I dag skjer en stor andel av produksjonen i større besetninger. For å optimalisere økonomisk resultat i store besetninger, vil det generelt være riktig å øke produksjonen per ku vesentlig. Ved lavere melkeytelse vil kostnadene til oppdrett av kalver til nye kyr og fôrkostnader med flere dyr, overstige merinntektene fra tilskuddene. Økt melkemengde per ku har imidlertid noen konsekvenser ut over å bedre resultatet for den enkelte bonde. Behovet for grovfôrareal reduseres betydelig, og melkeproduksjonen må i større grad baseres på kraftfôr for å dekke kuas energibehov. Norskprodusert korn inneholder også mye lettfordøyelig stivelse, og høyere melkemengde vil kreve større innslag av karbohydratråvarer, som vi i dag må importere. Andelen norskprodusert fôr på kuas matfat reduseres.

Melkeproduksjon er basis for omlag 80 % av norsk storfekjøttproduksjon. Med økende melkemengde per ku reduseres antall fødte kalver. De må erstattes av kalver fra ammekyr i spesialisert kjøttproduksjon. Hvis man ser melk- og storfekjøttproduksjon i sammenheng, vil dette gi flere mordyr og samlet større utslipp av klimagasser.

Hvordan kan vi tilpasse produksjonen av melk- og storfekjøttproduksjon i en mer bærekraftig retning, hvor det legges vekt på grovfôrressurser, og hvor man tar mer hensyn til miljøpåvirkning?

På enkeltbruksnivå har forskere dokumentert store individuelle forskjeller i utslipp av klimagasser per produsert enhet mellom produsenter. Effektive tiltak for å redusere utslippene handler i stor grad om kunnskap og god agronomi. Det er stor sammenheng mellom en klimariktig tilpassing av produksjonen og lønnsomhet på flere områder, og dette gir gode muligheter for å oppnå resultater.

På et overordnet politisk nivå, er det mulig å ta strategiske grep for å stimulere til en mer helhetlig utvikling opp mot målsettingene. Høy melkeytelse og effektiv utnyttelse av melkekua, basert på økt import av fôrråvarer og lavere andel egenprodusert grovfôr, kan være riktig tilpassing i de mest folketette områdene. Intensiv melkeproduksjon vil da frigjøre areal til kornproduksjon i disse områdene, som også generelt har den beste jorda. Dette vil gi høyere avlinger og mindre karbontap per produsert kg korn. I nærhet til befolkningsentrene våre er det korte avstander mellom gårdsbrukene, og det er store og sammenhengende arealer med dyrka jord. Det gir muligheter for rasjonell utnyttelse av husdyrgjødsel til biogassproduksjon. Tilgang på matavfall fra befolkningsentrene styrker også grunnlaget for lønnsom biogassproduksjon, samtidig som sluttbrukere av gass og energi ligger nært.

Produksjonsøkningen av melk- og storfekjøtt bør i stor grad skje i områder lengre fra befolkningsentrene. Her er beiteressursene, og de naturgitte forholdene tilsier grovfôrproduksjon, og ikke korn. I disse områdene bør melkeproduksjon basert på grovfôr økes, med lavere melkeytelse per ku, og mindre intensiv utnyttelse av arealene. Dette vil gi store engarealer med økt karbonbinding. Lavere intensitet per ku gir flere kyr og flere fødte kalver, og representerer et viktig bidrag for å øke norsk storfekjøttproduksjon. Alternativet er en økning innenfor spesialisert storfekjøttproduksjon. Spesialisert storfekjøttproduksjon må også økes i årene framover for å dekke etterspørselen, men kombinert melk og storfekjøtt gir samlet færre mordyr og mindre utslipp av klimagasser.

Norske bønder har vist at de er omstillingsvillige og tilpasningsdyktige. Virkemidlene i landbrukspolitikken kan utformes for å oppnå økt bærekraft og reduserte utslipp av klimagasser, samtidig som vi sikrer landbruk over hele landet og øker matproduksjonen ved å utnytte lokale ressurser.

Jon Olav Veie
Fylkesagronom